

การสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรี
Honest Values of Temple and Community at Phetchaburi Province

ภักดีศรี แอนินห์, พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย, พระครูปลัดสุราวุฒิ สิริวฑฒโก,
ปณณธร เจริญชัยพลกฤษ, ณรงค์ธรรม บัวทอง และ อุทัย ภูบังดาว

Paksiri Ae-nihon, Phramaha Chinnapat Ungpa,
Phrakhrupalad Suravut Ukitchok, Pannatorn Tainchaiyapark,
Narongtham Buathong, Uthai Poobangdao
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
Ratchaburi Buddhist College, Thailand.
Email: paksiri.aenihon@gmail.com

Received 5 May 2020; Revised 14 October 2020; Accepted 14 October 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี และ 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวทางการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน พบว่า ส่งเสริมให้เยาวชนไทยปฏิบัติตาม กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ เคารพสิทธิของผู้อื่นและรักษาสีทิตของตน ตระหนักถึงความรับผิดชอบ รวมถึงส่งเสริมคุณธรรมและหลักธรรม ส่งเสริมให้รักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีชีวิตที่พอเพียง สามารถดลละเลิกอบายมุขทั้งหลายได้

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน พบว่า ใช้ “คุณธรรมนำการพัฒนา” ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้ คุณธรรมที่เป็นปัจจัยผลักดันที่ทำให้เกิดความเพียร คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสร้างแรงผลักดันให้เกิดคุณธรรม คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวนำไม่ให้เกิดสิ่งที่ไม่ถูกต้อง คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสุดท้ายคือการพัฒนาทางด้านจิตใจ

3. ปัญหาและอุปสรรคการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน พบว่า สังคมแปรเปลี่ยนไปในทางวัตถุนิยมมากขึ้น คนไทยจึงเป็นสังคมที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ส่งผลให้เกิดความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมตามมา เป็นปัญหาทางสังคม ทั้งปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัว ความแตกแยกทางความคิด ปัญหาการเมือง ปัญหาด้าน เศรษฐกิจ อาชญากรรม

คำสำคัญ: ค่านิยม, ความสุจริต, วัด, ชุมชน

Abstract

The research has been aimed to 1) study the guidelines to honest values of temple and community at Phetchaburi province, and 2) study factors affect honest values of temple and community at Phetchaburi province and 3) study problems and obstacles of honest

values of temple and community at Phetchaburi province. The research was qualitative research methods.

2. Factors affecting the building of good values of temples and communities, found that the use of "morality leading development" can be divided into 4 characteristics as follows: Morality is a driving factor that causes perseverance Morality is a factor driving the morality. Moral is a factor that prevents people from doing what is wrong. Moral is a factor that encourages participation in the final activity is psychological development.

3. Problems and obstacles to creating honest values of temples and communities found that society changed more in materialism Thai people are therefore a society that has undesirable behavior resulting in moral deterioration followed. It's a social problem Both the problem of poverty Family problems Rift Political problems, economic problems, crime.

Keywords: Values, Honesty, temple, community

บทนำ

ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมที่ทุกคนต้องยึดถือเป็นหลักในการดำรงตนเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีวัฒนธรรมที่ดีงาม และการที่จะให้เยาวชนมีคุณธรรมอย่างพึงประสงค์ได้ก็จำเป็นต้องอาศัยวิธีการหรือกลยุทธ์ที่ละเอียดอ่อนในการสอดแทรกและปลูกฝังแนวคิด ในการปลูกฝังทัศนคติให้กับเยาวชนอย่างจริงจัง และต้องปลูกฝังให้ลึกเข้าไปในจิตใจ เพราะการสร้างค่านิยมในความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่การสร้างสังคมโปร่งใสปราศจากทุจริตคอร์รัปชัน (กล้าณรงค์ จันทิก, 2557) การพัฒนาเพื่อยกระดับเหตุผลทางจริยธรรมของสังคมไทยให้สูงขึ้น จึงจำเป็นต้องพัฒนาสังคมไทยและคนไทยให้มีจริยธรรมควบคู่กันไปด้วย การปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ได้กำหนดนโยบายการเตรียมพร้อมด้านกำลังคน และการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศโดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย (สุริยศักดิ์ มังกรแก้ววิกุล และ ศิริวัฒน์ สิริวัฒนกุล, 2563) เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ อันเป็นการเตรียมความพร้อมด้านกำลังคนและเสริมสร้างศักยภาพของประชากรเพื่อยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ (จันทนา อุดม, นงนุช ไพญะรัตน์นันท, ไพโรจน์ บุตรชีวิน, หะริน สัจเจย์ และ พระครูกาญจนกิจโสภณ, 2563) โดยการพัฒนาคนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ และหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นการวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่มีสมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย มีค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น การมีสุขภาวะที่ดีมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม (ยุพยงค์ วิงวร และ สุธี อังศุชัยกิจ, 2563)

ปัจจุบันชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรีต้องประสบปัญหามากมายเกี่ยวกับการที่เยาวชนขาดความมีวินัยในการควบคุมตนเอง ก้าวร้าว เอาแต่ใจ เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ที่มาพร้อมความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสารที่สามารถสื่อสารกันได้ทั่วทั้งโลกภายในเวลาอันสั้น จึงส่งผลให้เยาวชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและมีการปฏิบัติตามแบบอย่างที่ได้พบเห็นจากสื่อเทคโนโลยี อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของเยาวชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี รวมไปถึงแนวโน้มการมีค่านิยมทางด้านวัตถุที่ทำให้วิถีดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับผู้ปกครองก็มุ่งแต่การประกอบอาชีพการงานเพื่อเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัว จนไม่มีเวลา

ให้การอบรมดูแลลูกหลานของตนที่จะเติบโตเป็นเยาวชนของชาติในอนาคต (มยุรี วรรณสกุลเจริญ และ ชาณณรงค์ รัตนพนากุล, 2563) ส่งผลให้เยาวชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกที่ควร ขาดวินัย ขาดการคำนึงถึงความเป็นมาและเหตุผลที่ถูกต้อง ซึ่งถือเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาประเทศ หรือปัญหาเกี่ยวกับค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม ล้วนเป็นผลสืบเนื่องที่ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันแทบทั้งสิ้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2530)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตแก่เยาวชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นและต้องเร่งดำเนินการรณรงค์เพราะค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตในกลุ่มเยาวชน มุ่งเน้นให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ของเยาวชนเพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพ และเพื่อวางรากฐานการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดเพชรบุรี ให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิต ตลอดจนสร้างการรับรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนอย่างเป็นระบบในการส่งเสริมการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการกำหนดแนวทางเพื่อสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี แก่เยาวชนของชาติให้มีความเข้มแข็งและเติบโตเป็นพลเมืองที่ดี มีการปฏิบัติตนและยึดมั่นในค่านิยมสุจริตตลอดไป อันจะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเอง และสร้างสรรค์ความก้าวหน้าต่อประเทศชาติให้มีการพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้เทคนิคสัมภาษณ์เชิงลึก มีการวิเคราะห์เจาะลึกมีวิธีดำเนินการวิจัยทั้งหมด 4 ขั้นตอน ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย 1) พระสงฆ์อาวาส จำนวน 6 รูป 2) กลุ่มครู จำนวน 9 คน 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน 4) ประชาชน จำนวน 9 คน ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นสร้างเครื่องมือ

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยมุ่งเน้นประเด็นการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรี โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกมีการผสมผสานวิธี 2 แบบ ดังนี้

1.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Standardized Interview)

1.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstandardized Interview)

2. ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล “การสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรี” ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาจากรวบรวมหนังสือ เอกสาร บทความ พระไตรปิฎกภาษาไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎี

ขั้นที่ 2 การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แสดงความคิดเห็น ภายใต้รูปแบบการสนทนาแบบกึ่งทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีการเก็บข้อมูลจากการ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบสมมติฐาน

1. การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร (documentary research)
2. การวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure)
3. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผล

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยดำเนินการออกแบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. แนวทางการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน พบว่า แนวทางการเสริมสร้างค่านิยมสุจริตเป็นงานที่จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องใช้ระยะเวลายาวนานในการส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้สภาพชีวิตและสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตประหลาดที่บ่อนทำลายความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติและสังคมไทย (พระครูสุนทรวัชรการ, 2560) เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาวิเคราะห์สภาพที่แท้จริงสาเหตุและผลเสียที่จะเกิดขึ้นต่อส่วนรวมเพื่อสร้างทัศนคติที่จะเกลียดชังการทุจริตและมีส่วนร่วมในการป้องกันการทุจริตในสังคม อีกทั้ง ครู อาจารย์ทุกคนควรจะได้สอดแทรกเพื่อสร้างทัศนคติค่านิยมในความซื่อสัตย์สุจริตในระหว่างการสอนบทเรียนใด ๆ ได้ตามความเหมาะสม การสอนสอดแทรกเช่นนี้จะช่วยตอกย้ำในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา (ไวยรา เยนตั้ง, 2560) ให้อยู่ในพื้นฐานที่ถูกต้องเหมาะสมและส่งเสริมให้เกิดความซื่อสัตย์สุจริตไม่จำเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อความรู้ ความบันเทิง หรือการกีฬาก็ตามเพื่อให้เยาวชนเกิดความตระหนักในความซื่อสัตย์สุจริตซึ่งเป็นจริยธรรมที่สำคัญที่บุคคลพึงจะมีไว้เป็นคุณสมบัติของตน โดยผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตมีความจริงใจ ซื่อตรงทำจริงเป็นผู้ที่มีเกียรติเชื่อถือได้ และความซื่อสัตย์เป็นธรรมอันประเสริฐที่สุดที่บุคคลพึงมีโดยเฉพาะในเรื่องของศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมในตัวเองและเยาวชนเพื่อให้เด็กและเยาวชนของชาติเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพมาพัฒนาประเทศชาติต่อไปในอนาคต (เสนห์ ธรรมแท้, 2560) และแนวทางการส่งเสริมค่านิยมของสังคมไทยสามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้ (พระครูโสภิตกิตติคุณ, 2560)

- 1.1 ส่งเสริมให้เยาวชนไทยปฏิบัติตามกฎ กติกา มารยาท รัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ
- 1.2 ส่งเสริมให้เยาวชนไทยต้องเคารพสิทธิของผู้อื่นและรักษาสีทธิของตนเอง
- 1.3 ส่งเสริมให้เยาวชนไทยตระหนักถึงความรับผิดชอบโดยเฉพาะหน้าที่ของตนเป็นหัวใจสำคัญขณะเดียวกันต้องไม่ไปละเมิดสิทธิความรับผิดชอบของผู้อื่น
- 1.4 ส่งเสริมคุณธรรมและหลักธรรมเป็นเรื่องที่ทำให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุข มีความสมัคสมานสามัคคีนำไปสู่ความสำเร็จของหมู่คณะ
- 1.5 ส่งเสริมด้านจริยธรรม การแสดงออกปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งตามหลักศาสนาและค่านิยมไทย

1.6 ส่งเสริมให้รักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทยใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตา กรุณาต่อกัน ให้อยู่กันอย่างเกื้อกูล การมีสัมมาคารวะไม่หลงใหลวัฒนธรรมต่างชาติมองการณ์ไกล กล้าแสดง ความคิดเห็น ยกย่องคนดี มีชีวิตที่พอเพียง สามารถดลละเลิกอบายมุขทั้งหลายได้

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน พบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างค่านิยม สุจริต ดังนี้ (ไวยรา เย็นตั้ง, 2560)

1. การพัฒนาต้องใช้ “คุณธรรมนำการพัฒนา” คือให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านคุณธรรม โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจ ทุกสถาบันในสังคมต้องร่วมมือกันบ่มเพาะ ปลุกฝัง ส่งเสริมให้ประชาชนทุกช่วงวัย ทุกกลุ่ม ทุกพื้นที่ เป็นคนดี คิดดี พูดดี ทำดี มีคุณธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตและแสดงออกเป็นการ ประพฤติปฏิบัติที่ดีจนเคยชินก่อให้เกิดประโยชน์สุขในสังคม

นอกจากนี้แล้วยังมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีหลักพึงปฏิบัติที่สำคัญ คือ การไม่ทำให้ผู้อื่นและ ส่วนรวมมีความทุกข์ และการทำให้ผู้อื่นและส่วนรวมมีความสุข

2. ความศรัทธาในศาสนาทำให้วัดเข้ามามีบทบาทในการเสริมสร้างค่านิยม (พระครูสุนทรวิจิตรการ, 2560) ทั้งนี้ เมื่อเยาวชนมีความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนาแล้ว ชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและ เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม และเกิดเป็นพลังแห่งความคิดของคนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนมี หลากหลายความคิด แต่ก็สามารถนำมาสังเคราะห์ให้เกิดค่านิยมสุจริตขึ้นในชุมชนได้ สำหรับปัจจัยครอบครวั ซึ่งเป็นสถาบันแรกที่สำคัญในการเป็นต้นแบบที่ดีแก่เยาวชน ส่วนปัจจัยชุมชนถือเป็นสิ่งแวดล้อมในชุมชนช่วย สนับสนุนช่วยสนับสนุนให้เยาวชนในการเสริมสร้างค่านิยมซื่อสัตย์สุจริตให้เกิดขึ้น

3. ปัจจัยความร่วมมือร่วมใจกันของวัดและชุมชนที่สนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชนได้เห็นและได้รับรู้ แบบอย่างที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนที่วัดและชุมชนพึงกระทำ (น้อย พวงไม้, 2560) เช่น การทำให้ดูเป็น ตัวอย่างของผู้ใหญ่ การสั่งสอนของพระ การอบรมคุณธรรม จริยธรรม ความยุติธรรมความถูกต้อง เป็นต้น ถือเป็นปัจจัยที่นำความเจริญมาสู่ชุมชนและสังคม โดยปัจจัยที่โดดเด่นของวัดในการสนับสนุนและเข้ามามีบทบาท ในการเสริมสร้างค่านิยมสุจริตก็คือการที่โรงเรียนให้ครูพระสอนศีลธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการสอนและ ปลุกฝังในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ให้กับเยาวชนโดยสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาของบทเรียน รวมถึงการหา บุคคลต้นแบบในการทำความดี มีความซื่อสัตย์สุจริตโดยการคัดเลือกจากคนในชุมชนเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับ เยาวชนในการให้โอกาสและเห็นคุณค่าในตัวเองของการเป็นเยาวชนที่ดี

4. การพัฒนาทางด้านจิตใจ (รัชดา เกตุแก้ว, 2560) ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่พึงกระทำในปัจจุบันนี้ เนื่องจากสภาพในปัจจุบันนี้ทำให้คนเรามีความคิดจิตใจที่ไม่ปกติเหมือนสมัยก่อน การสร้างนิยมในเรื่องความ ซื่อสัตย์สุจริตจึงจำเป็นที่จะต้องทำการปลุกฝังแก่เยาวชนตั้งแต่เด็ก ๆ เพื่อจะได้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีมี คุณภาพของชาติในอนาคต ซึ่งการพัฒนาทางด้านจิตใจสามารถกระทำได้ด้วยการอบรมเยาวชนค่ายพุทธบุตร/ มีโครงการศีล 5 และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน อันเป็นการ ส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความรักใคร่สามัคคีไม่มีการแบ่งแยกศาสนา เพราะคนในชุมชนนี้มีการนับถือศาสนา ที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุก ๆ ศาสนาต่างก็สอนให้คนทุกคนเป็นคนดีของสังคมและรู้จักการให้ความเคารพ นอบน้อมซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความตระหนักถึงความซื่อสัตย์สุจริต จนเป็นสิ่งจงใจให้เยา ขน และประชาชนทั่วไป มีความมั่นใจที่จะทำความดีมีความซื่อสัตย์ โดยอาศัยวัดเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยง เนื่องจากพระภิกษุมักจะเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน และสังคมไทยก็มีการพึ่งพาวัดรับเอาสิ่งที่ดี ๆ มาใช้ใน ชีวิตประจำวันตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณกาล โดยบทบาทของวัดก็คือ การสอดแทรกเนื้อหาหลักธรรมเข้ากับ

กิจกรรมของวัดที่ได้จัดขึ้นร่วมกับชุมชนและกิจกรรมของทางวัดและชุมชนเพื่อเป็นการปลูกฝังทางอ้อมอีกด้วย (พระครูวินัยธรรมโกชน, 19 พฤศจิกายน 2560)

3. ปัญหาและอุปสรรคการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน พบว่า จากสภาพของเศรษฐกิจและสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีผลทำให้ค่านิยมของคนในสังคมแปรเปลี่ยนไปในทางวัตถุนิยมมากขึ้น คนไทยจึงมีค่านิยมในการแข่งขัน เปลี่ยนจากสภาพสังคมที่เรียบง่ายมีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจกัน เอื้ออาทร กลายเป็นสังคมที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์แก่งแย่งชิงดี ไร้น้ำใจ และส่งผลให้เกิดความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมตามมา (พระครูจิรพัฒน์นาร, 2560) เป็นปัญหาทางสังคม ทั้งปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัว ความแตกแยกทางความคิด ปัญหาการเมือง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ อาชญากรรม ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศแทบทั้งสิ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย พบว่า การสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี จำเป็นต้องปลูกฝังให้ลึกเข้าไปในจิตใจไม่ใช่สอนกันเพียงผิวเผิน มีความสอดคล้องกับผลการศึกษากรรณการ ภิรมย์รัตน์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนระดับปริญญาตรีที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2555” (กรณการ ภิรมย์รัตน์, 2555) ที่พบว่า การส่งเสริมความดีมีคุณธรรมให้กับเยาวชนนั้น คนในครอบครัวและชุมชนต้องแสดงออกเป็นแบบอย่างที่ดีสร้างความร่วมมือในการสร้างคนดี สังคมดีจากบ้าน วัด โรงเรียน มีการยกย่องคนดีให้เป็นแบบอย่างของชุมชน ส่งเสริมให้เยาวชนสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งมีส่วนร่วมกับชุมชน และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ามาใช้ดูแลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เพ็ชร รูประวิษฐ์ ได้ทำการวิจัย “การสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา” (เพ็ชร รูประวิษฐ์, 2547) ที่พบว่า การสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา ครูอาจารย์มีส่วนสำคัญในการนำและการสร้างคุณธรรมจริยธรรมเพราะเป็นเรื่องภายในจิตใจที่สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ซึ่งครูควรประพฤติแสดงออกให้เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งนี้ แนวทางการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี มีดังต่อไปนี้

สร้างค่านิยมสุจริตจึงจำเป็นต้องคิดปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตให้กับเยาวชนทุกคนตั้งแต่ยังเล็ก ๆ เพื่อให้เป็นพื้นฐานความเจริญรุ่งเรืองของชาติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเชื่อมั่นในความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง และสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยราบรื่นไม่เดือดร้อน ถ้อยปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีพมาได้ด้วยความสามารถของตนเองไม่เป็นภาระให้ผู้อื่นต้องคอยอุปถัมภ์สงเคราะห์

สร้างนิสัยความซื่อสัตย์สุจริตตั้งแต่แรกเกิดและปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริตให้เริ่มก่อตัวขึ้นจากความรักความอบอุ่นที่พ่อแม่ ญาติพี่น้องได้แสดงออกแก่เด็ก พ่อแม่จึงต้องเป็นต้นแบบที่สำคัญให้แก่เยาวชนตั้งแต่ในวัยเด็ก เมื่อถึงวัยเข้าสู่โรงเรียน ครูก็เสมือนเป็นพ่อแม่คนที่สองแก่เยาวชนและต้องประพฤติปฏิบัติตัวทำให้อยู่เป็นตัวอย่างไม่ว่าตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

บทบาทหน้าที่หลักในการปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริตให้แก่เยาวชนต้องเริ่มจาก ครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครอง ญาติพี่น้อง ต้องช่วยกันดูแลสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกนี้ด้วยการแนะนำสั่งสอน ต่อมาโรงเรียนและสถานศึกษาทำหน้าที่ให้การศึกษอบรมบ่มนิสัยเยาวชนให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง การสร้างนิสัย ทำให้คนเป็นคนดีเป็นคนที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นทั้งต่อสังคม และสนับสนุนการปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตให้แก่เยาวชนตั้งแต่ในวัยเด็ก

การเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความสนใจเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต สามารถแสดงออกถึงพฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความซื่อสัตย์สุจริต และยกย่องสรรเสริญให้ขวัญและกำลังใจกับผู้ประกอบความดี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการจะปลูกฝังค่านิยมสุจริตซื่อสัตย์ของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี ให้เยาวชนจำเป็นต้องได้รับร่วมมือกันในทุกภาคส่วน โดยเริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัวที่ต้องให้ความรักความอบอุ่นและการอบรมสั่งสอน เนื่องจาก “กลุ่มเยาวชน” เป็นพลังสำคัญของแผ่นดินทั้งในปัจจุบันและอนาคตในการแก้ปัญหาต่าง ๆ และเป็นแนวทางการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง

ผลการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การสร้างคนดี สังคมดี เพื่อการพัฒนาจังหวัดเพชรบุรี จะต้องใช้ “คุณธรรมนำการพัฒนา” โดยเฉพาะการพัฒนาด้านจิตใจที่จะต้องทำการปลูกฝังส่งเสริมให้คนทุกช่วงวัยทุกกลุ่ม ทุกพื้นที่ เป็นคนดี คิดดี พูดดี ทำดี มีคุณธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต โดยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สามารถพัฒนาให้เด็กไม่โกง ในขณะที่โตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ การส่งเสริมให้เยาวชนเกิดความศรัทธาในศาสนา ย่อมมีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชนมีความเชื่อและเกิดความศรัทธา กลายเป็นการยอมรับ และเกิดเป็นความร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งแนวทางในการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมจะช่วยส่งเสริมให้วัดและชุมชน รวมถึงสถานศึกษา มีการจัดกิจกรรมกลุ่มเกลา (ซึ่มซับ) ด้านคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดแก่เยาวชน รวมถึงการส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนที่สร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนโดยยึดหลักสำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมให้ครูเป็นตัวแบบ (Modeling) ที่ดีให้นักเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดความศรัทธาและอยากทำตาม เพราะกระบวนการกลุ่มเกลาทางสังคม (Social Learning) เชื่อว่าตัวแบบเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน ฉะนั้น ครูทุกคนแม้จะสอนวิชาใดก็ตามควรตระหนักว่า ต้องมีหน้าที่ในการสอนคุณธรรมจริยธรรมด้วย และควรใช้วิธีการเชิงเหตุผลให้คิด วิเคราะห์ ใช้ตรรกะใช้การสร้างจุดสะท้อนใจ ใช้การอนุমান การอุปมาอุปไมย

ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชน จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ปัญหาดังกล่าว เกิดจากการขาดการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่เล็ก ๆ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็ยิ่งขาดการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ไม่ได้มีการน้อมนำเอาคำสอนทางศาสนามาประยุกต์ใช้ อีกทั้งยังขาดการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมและตนเอง สภาพทางเศรษฐกิจที่บีบบังคับในปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนจากสังคมพึ่งพาอาศัยกันและกันแต่เป็นปัจเจกชนมากขึ้น สภาพสังคมขาดความยุติธรรม ขาดคุณภาพทางอารมณ์ ขาดการเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคมนี้มีผลต่อขนบธรรมเนียมและค่านิยมที่ดีกลายเป็นการแข่งขันต่อสู้เพื่ออยู่รอดในสังคมกันมากขึ้น ขาดประมาณตนเองในด้านต่าง ๆ และมีค่านิยมทางสังคมที่ถูกกระแสทางบริโภคกดดันไม่รู้จักราวางแผนการใช้จ่ายเงินที่คำนึงถึงความคุ้มค่าและประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้จ่ายซึ่งเกิดจากความอยากได้ในวัตถุสิ่งของตลอดจนระบบทางสังคมมีการแบ่งชั้นวรรณะ คนในสังคมมีการเล่นพรรคพวก สังคมให้ความนิยมชื่นชมคนที่มียานพาหนะทางการเงินมากกว่าการเป็นคนดี รวมถึงมีพฤติกรรมการเบียดเบียนคนอื่นด้วยวาจา ปัญหาเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอุปสรรคในการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรี เป็นอย่างมากที่เป็นเช่นนี้เพราะเนื่องมาจากสังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์และปัญหาทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมไทยต้องมีการฟื้นฟูศีลธรรมโดยเร่งด่วน รวมถึงควรมีการทบทวนกระบวนการสร้างคุณธรรมและศีลธรรมอันดีใหม่แทนที่จะเน้นการเทศน์ การสั่งสอน

แต่ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการใหม่ ๆ ให้มากขึ้นควบคู่ไปกับการทบทวนศีลธรรมให้สอดคล้องเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน อีกทั้ง ครู อาจารย์ทุกคนควรจะได้สอดแทรกเพื่อสร้างทัศนคติค่านิยมในความซื่อสัตย์สุจริตในระหว่างการสอนบทเรียนใด ๆ ได้ตามความเหมาะสมเพื่อตอกย้ำในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตให้เกิดขึ้นแก่เยาวชนอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาเพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนของชาติเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพมาพัฒนาประเทศชาติต่อไปในอนาคต ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษา ที่พบว่า มีสถานศึกษาเป็นจำนวนมากที่ได้ละเลย หรือขาดความเข้มแข็งในการที่จะรักษาหรือส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากรทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้เรียน ทั้งนี้เพราะมีการมุ่งเน้นการผลิตคนให้มีความรู้เป็นปริญญาชนมากกว่าปัญญาชน หรือบางแห่งผลิตคนแต่เป็นคนที่ไม่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอ มีแต่วุฒิการศึกษาเป็นเครื่องประดับเท่านั้น หรือผลิตคนที่มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม หรือมีทัศนคติและค่านิยมที่ผิดๆ จนทำให้คนในสังคมวัดคุณค่ากันที่ผลประโยชน์ การมุ่งหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างขาดคุณธรรมประจำใจ มีความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. วัดและชุมชนควรให้ความสำคัญของความรับผิดชอบต่อนตนเองต่อสังคม ควรมีวิธีการอบรมสั่งสอนเยาวชนที่เน้นทักษะชีวิตทางสังคมโดยนำหลักพุทธธรรมจริยธรรมเข้ามาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับทักษะชีวิตแก่เยาวชน
2. วัดและชุมชนควรร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่เยาวชนด้วยการสอดแทรกกิจกรรมไปในการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฟังธรรมะทุกวันพระ เป็นต้น ควบคู่กับการจัดรูปแบบหลักสูตรการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมให้ชัดเจน เพื่อการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมและให้รู้จักการน ๑ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิต
3. วัดและชุมชนควรให้ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการส่งเสริมค่ายคุณธรรมเรียนรู้ผ่านกิจกรรมชมรมพุทธสอนโดยให้เยาวชนรู้จักรับผิดชอบในหน้าที่การทำงาน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต
4. ควรมีการพัฒนารูปแบบหรือแนวทางการส่งเสริมจิตสำนึกด้านความซื่อสัตย์แก่เด็ก บุคคลต้นแบบที่ดีที่เป็นตัวอย่างในสังคมให้ได้เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ
5. ควรสอดแทรกกิจกรรมความมีเหตุผลในการเรียนการสอนในกิจกรรมชมรม หรือเปิดเวทีให้นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นและเสริมสร้างลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนรักการอ่าน
6. วัด ชุมชน และสถานศึกษา ควรร่วมมือกันจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับความมีเหตุผลเสริมหลักสูตรและการเรียนการสอนหลักการพระพุทธศาสนาเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา โดยสถานศึกษาควรปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการรักษาระเบียบวินัย ความสามัคคี ความอดสาหะเพียรพยายาม ความยุติธรรม ความเสียสละการประหยัด ความมีเมตตากรุณา เพื่อให้เยาวชนนำไปใช้ในสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรี เท่านั้น ดังนั้น ในการศึกษาในครั้งต่อไปผู้วิจัยเสนอแนะให้ทำการศึกษาการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนในพื้นที่จังหวัดอื่น เพื่อให้ได้รับคำตอบที่ดีที่สุดและเป็นข้อมูลที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น เพื่อนำไปใช้

ประโยชน์ในการเสนอแนะในเชิงนโยบายเกี่ยวกับการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรีในอนาคตต่อไป รวมถึงเป็นแนวทางในการสร้างค่านิยมสุจริตของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบุรีต่อไป

เอกสารอ้างอิง : References

- กรณีการ ภิรมย์รัตน์ . (2555). *การศึกษาแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- กล้านรงค์ จันทิก. (2557). *การสร้างจิตสำนึกและปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์ สุจริต แก่เด็กและเยาวชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- จันทนา อุดม, นงนุช ไพบูลย์รัตนานนท์, ไพโรจน์ บุตรชีวิน, หะริน สัจเคย์ และ พระครูกาญจนกิจโสภณ. (2563). การเปลี่ยนผ่านองค์กรสู่องค์กรแห่งนวัตกรรม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3(1), 81-90.
- น้อย พวงไม้. (2560). *สัมภาษณ์*. 5 พฤศจิกายน.
- พระครูจิตรพัฒนาทร. (2560). *สัมภาษณ์*. 5 พฤศจิกายน.
- พระครูวินัยธรรมโกชน. (2560). *สัมภาษณ์*. 19 พฤศจิกายน.
- พระครูสุนทรวัชรการ. (2560). *สัมภาษณ์*. 1 พฤศจิกายน .
- พระครูโสภิตกิตติคุณ. (2560). *สัมภาษณ์*. 19 พฤศจิกายน.
- เพชร รูปะวิชตร. (2547). *การสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา*. เอกสารรวบรวมบทความทางวิชาการ บทความพิเศษ และบทความงานวิจัยของอาจารย์ ดร.เพชร รูปะวิชตร. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- มยุรี วรรณสกุลเจริญ และ ชาญณรงค์ รัตนพานกุล. (2563). ประสิทธิผลขององค์การ. *วารสารศิลปการจัดการ*, 4(1), 193-204.
- ยุพงค์ วิงวร และ สุธิ อังศุชัยกิจ. (2563). การรับฟังพยานหลักฐานที่เกิดจากการล่อซื้อและการล่อให้กระทำความผิดเชิงเปรียบเทียบ. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3(2), 235-246.
- รัชดา เกตุแก้ว. (2560). *สัมภาษณ์*. 5 พฤศจิกายน.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2530). *การปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุริยศักดิ์ มังกรแก้ววิกุล และ ศิริวัฒน์ สิริวัฒนกุล. (2563). ปัญหาการนำนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาของค์การบริหารส่วนตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารศิลปการจัดการ*, 4(2), 205-222.
- เสน่ห์ ธรรมแท้. (2560). *สัมภาษณ์*. 5 พฤศจิกายน.
- ไอยรา เย็นตั้ง. (2560). *สัมภาษณ์*. 1 พฤศจิกายน.

